

DIỄN ĐÀN VÀ KHUYẾN NGHỊ

## ĐỂ LÂU CÂU SAI...HOÁ ĐÚNG

NGUYỄN ĐỨC DÂN  
(GS.TS, Tp Hồ Chí Minh)

Nhà ngôn ngữ học người Pháp gốc Thụy Sĩ Charles Bally viết: ‘**Ngôn ngữ ngày mai được chuẩn bị trong một loạt những cái sai của ngôn ngữ ngày hôm nay**’. Điều này có nghĩa là *những cách nói sai hiện nay nếu không phê phán, quyết liệt ngăn cấm dùng kịp thời thì sẽ trở thành những cách nói đúng trong tương lai*.

1. Cách nói “chiếc đồng hồ mới cứng” hiện nay được coi là đúng. Ấy thế nhưng cách đây 40 năm nó bị coi là sai, vì lúc đó *mới cứng* chỉ dùng cho tiền giấy bạc mới in, còn cứng. Một từ khác: Cách nói “*Hỗ trợ* cho những người gặp hoàn cảnh khó khăn” hiện nay được coi là bình thường. Trước đây, đó là cách nói sai. Vì *hỗ* là *lẫn nhau* (mutual), là từ hai phía. *Hỗ trợ* là sự giúp đỡ *từ hai phía*. Lẽ ra phải nói “*Trợ giúp/Giúp đỡ* cho những người gặp hoàn cảnh khó khăn”.

Ngay từ đầu những cách nói sai *mới cứng*, *hỗ trợ* không bị phê phán, uốn nắn nên dần dần được nhiều người dùng. Kết cục thành cách nói được xã hội chấp nhận.

Những từ ngữ sai bắt nguồn từ qui định của cơ quan công quyền thì hết cách sửa, vì nó đã thành thuật ngữ của một *khái niệm pháp lí*. Ví dụ: Khi xe mô tô có dung tích xi lanh trên 50 cm<sup>3</sup> thì ngành công an gọi là “xe *phân khối lớn*”. Mọi người phải chấp nhận thuật ngữ này. Học trò tiểu học cũng biết rằng không có khái niệm *phân khối lớn* và *phân khối nhỏ*. Bây giờ không ai sửa được cái từ ngữ “xe *phân khối lớn*” vô nghĩa về khái niệm này nữa!

2. Dùng từ ngữ dư thừa cũng là sai. Chúng ta nêu ở đây một kiểu dư thừa rất hay

gặp trong cấu tạo từ ghép có một yếu tố Hán-Việt và nay đã thành “đúng”: *cây đại thụ, đường quốc lộ, người nông dân,...*

Từ Hán-Việt *thụ* là *cây*. Thế nên cách nói “Ông là một *cây đại thụ* trong giới sử học” là dư. Nhưng cách nói này hiện nay được coi là đúng. Và đúng tới mức không thể bỏ từ *cây*. Nghe câu “Ông là một *đại thụ* trong giới sử học” lại bị coi là không bình thường (!). Từ Hán-Việt *nông dân* là ‘người lao động sống bằng nghề làm ruộng’ (TĐTV, Hoàng Phê chủ biên). Vậy thì ‘*người nông dân*’ cũng là dư. Những cách nói dư này đã trở thành bình thường đến nỗi đã đi vào những bài thơ nổi tiếng. Trong bài *Viếng bạn*, Hoàng Lộc viết: “Hôm qua còn theo anh/ Đi ra *đường quốc lộ*/ Hôm nay đã chặt cành/ Đắp cho người dưới mộ”. Vậy là câu dư để lâu cũng thành đúng.

3. Có những kiểu câu sai ngữ pháp nay cũng thành đúng. Năm 1975, trong mục *giữ gìn sự trong sáng của tiếng Việt* trên báo Nhân Dân, nhà nghiên cứu Nguyễn Kim Thản với bút danh Vương Thịnh đã viết về một loại lỗi ngữ pháp “*Qua thực tế, cho thấy ...*”. Kiểu lỗi này được nhiều nhà ngôn ngữ học tiếp tục thảo luận với tên gọi “*sai về trạng ngữ*”, nhưng không được xã hội và nhất là các cơ quan truyền thông và công quyền lên án mạnh mẽ nên nó tiếp tục được “duy trì” và nay thành căn bệnh khó chữa. Trên các trang báo, trong các bài viết, xuất hiện không hiếm những câu như “*Theo khảo sát mới đây của các nhà nghiên cứu, cho thấy nạn tự tử ở Nhật Bản ngày càng...*” (Chào buổi sáng, VTV1, 14.9.2010)

4. Thành ngữ “*Chân đấm đá chân chiêu*” nói về dáng đi của người say rượu *chân phải đá chân trái*. Ngày nay không mấy người biết tiếng Việt cổ: *đấm* là *phải*, *chiêu* là *trái* như trong tục ngữ *tay chiêu đập niêu không vỡ*. Nhưng từ “*chiêu*” gần âm với từ “*siêu*”, người ta liên tưởng tới hình ảnh người say thì đi *siêu vẹo* lao đảo. Thế là thành ngữ trên được nhiều người nói thành *chân nam đá chân siêu*.

5. Khi một lỗi sai, một lỗi dư thừa nào đó trở nên phổ biến thì chúng ta hãy dè chừng, chúng dễ trở thành những từ đúng trong tương lai. Một kiểu nói sai, nếu để lâu từ thế hệ này sang thế hệ khác, mà càng về sau thì những người rõ cội nguồn (etymology) của nó càng ít đi nên họ dễ lầm tưởng là đúng.

Những từ ngữ *sai* nào dễ được chấp nhận? Đó là những từ ngữ sai có điểm tựa là “*cơ sở lô gích về nghĩa*”, là “*từ nguyên dân gian*” có vẻ hợp lí.

Chiều 09.7.1995 một nhân viên tòa soạn báo nọ hỏi tôi, viết *xán lạn* hay viết *sáng lạn*? Cách viết nào đúng? Tôi cười: Cả hai, mỗi cách viết đều sai một nửa, đúng một nửa. Một mặt, do không biết gốc của *xán lạn* nên nhiều người liên tưởng tới *ánh sáng*, tới *sáng sửa*, *sáng rực* rờ trên những ngọn núi cao của từ *xán lạn*, nên đã viết *xán lạn* thành phải là *sáng lạn*. Mặt khác, ngoại trừ *xán lạn*, trong tiếng Việt không còn từ nào mà tiếng thứ hai là *lạn*, trong khi đó từ *lạng* là một đơn vị trọng lượng thì gặp hàng ngày. Ấy thế là *xán lạn* thành *xán lạng*!

Chiều 16.5.1999, trên đài truyền hình trung ương, nhạc sĩ HK giới thiệu về chèo giảng giải: nếu hát chèo có dở nhưng nếu có tiếng trống đệm hay, thì sẽ cứu vãn được cho ca sĩ. Đó là *vụng chèo khéo trống* (!). Giải thích như vậy không xuôi. Người Nam Bộ có hát chèo đâu mà thành ngữ này vẫn dùng rất phổ biến? Thực ra trong *vụng chèo khéo chống*, hai từ *chèo*, *chống* liên quan đến mái

chèo và cây sào, nghĩa đen của thành ngữ này nói về chuyện đi lại trên sông nước, còn nghĩa bóng lại là “*làm thì dở, kém nhưng lại khéo biện bạch, chống chế*”.

Tiếng Việt có cách nói đơn giản “*xe cộ đi lại*”, “*những phương tiện đi lại trên đường*”. Nhưng trong chương trình *Chào buổi sáng* của VTV1 hiện nay, cách nói này bị thay bằng một cụm từ Hán-Việt dài gấp đôi “*xe cộ tham gia giao thông*”, “*những phương tiện tham gia giao thông trên đường*”. Trong hầu hết các trường hợp, có thể thay “*tham gia giao thông*” bằng “*đi lại*”. Cơ quan truyền thông đừng làm tiếng Việt dở đi!

Con đường của một câu sai thành đúng như sau: Một cách nói A lúc đầu bị coi là sai. Do không sửa ngay, dần dần A trở thành cách nói tranh chấp với cách nói B vốn được coi là đúng. Tế bào lạ A này dần dần chiếm ưu thế và đẩy B trở thành cách nói “*cổ*” ít dùng. Cuối cùng A hoàn toàn thắng thế và trở thành chuẩn mới.

Một khi những cách dùng sai đã trở thành đúng thì các nhà ngôn ngữ học không thể áp đặt kiểu “*nói đúng phải là...*”. Lúc đó người ta không theo nữa. Dạy con từ thuở còn thơ. Lỗi sai cũng phải được nghiêm khắc phê phán ngay từ lúc chúng mới bơ vơ vào tiếng Việt.

(Ban Biên tập nhận bài 12-01-2011)

## HỘP THƯ

Trong tháng 10/2011, **NN & ĐS** đã nhận được thư, bài của các bạn: Lê Quang Thiêm, Lâm Quang Đông, Bùi Minh Toán, Nguyễn Thị Hồng Ngân (Hà Nội); Nguyễn Thị Vân Anh (Hải Phòng); Nguyễn Văn Đông, Trịnh Cẩm Xuân, Mai Hảo Yến, (Thanh Hoá); Nguyễn Thanh Huy (Huế); Võ Tú Phương (Nha Trang); Nguyễn Khắc Huân-Đặng Thị Lành (Đà Lạt); Nguyễn Văn Loan (Đồng Tháp).

Tòa soạn **NN & ĐS** xin chân thành cảm ơn sự cộng tác của quý vị và các bạn.

**NN & ĐS**

